MY TEST SERIES

Let's Start!

Free Note

শিশু বিকাশ আৰু শিক্ষাবিজ্ঞান

১. শিশু বিকাশ মানে কি বুজোৱা হয়?

উত্তৰ: শিশু বিকাশ মানে জন্মৰ পৰা পৰিপক্কতালৈকে শিশুৰ শাৰীৰিক, মানসিক, ভাষাগত, সামাজিক আৰু আৱেগিক পৰিৱৰ্তনৰ সম্পূৰ্ণ প্ৰক্ৰিয়া। এইটো কেৱল শাৰীৰিক বৃদ্ধি নহয়, বৰঞ্চ চিন্তা-চৰ্চা, আচৰণ, সম্পৰ্ক গঢ়ি তোলা আদি সকলো দিশৰ গুণগত উন্নতি। উদাহৰণস্বৰূপে, এটা শিশুৱে খোজ কাঢ়িবলৈ শিকে (শাৰীৰিক), কথা পাতিবলৈ শিকে (ভাষা), আৰু বন্ধুৰ সৈতে ভাগ-বতৰা কৰিবলৈ শিকে (সামাজিক) – এই সকলোকে একেলগে বিকাশ বোলা হয়।

২. বৃদ্ধি আৰু বিকাশৰ মাজত পাৰ্থক্য কি?

উত্তৰ: বৃদ্ধি হৈছে পৰিমাণগত পৰিৱৰ্তন যেনে উচ্চতা, ওজন, হাড়ৰ দৈৰ্ঘ্য বাঢ়ি যোৱা – ইয়াক সহজে জোখা যায় আৰু ই মূলতঃ জৈৱিক। বিকাশ হৈছে গুণগত আৰু সামগ্ৰিক পৰিৱৰ্তন যেনে চিন্তাৰ পৰিপক্কতা, আৱেগ নিয়ন্ত্ৰণ, নৈতিকতা বিকাশ। বৃদ্ধি সাধাৰণতে বয়সৰ সৈতে সীমিত, কিন্তু বিকাশ জীৱনভৰ চলি থাকে আৰু পৰিৱেশ, শিক্ষাৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰে।

৩. পিয়াজেৰ সংজ্ঞানাত্মক বিকাশ তত্ত্বৰ মূল ধাৰণা কি?

উত্তৰ: জাঁ পিয়াজেৰ মতে শিশুৱে চাৰিটা স্তৰৰ মাজেৰে জ্ঞান গঢ়ি তোলে – (১) সেন্সৰিমোটৰ স্তৰ (০-২ বছৰ): বস্তুৰ স্থায়িত্ব শিকে, (২) প্ৰি-অপাৰেশনেল স্তৰ (২-৭ বছৰ): প্ৰতীকী চিন্তা কৰে কিন্তু যুক্তি নোহোৱাকৈ, (৩) কংক্ৰিট অপাৰেশনেল স্তৰ (৭-১১ বছৰ): যুক্তিসংগত চিন্তা কৰে কিন্তু কেৱল বাস্তৱ বস্তুৰ ওপৰত, (৪) ফৰ্মেল অপাৰেশনেল স্তৰ (১১+ বছৰ): বিমূৰ্ত চিন্তা কৰিব পাৰে। শিশুৱে সক্ৰিয়ভাৱে জ্ঞান নিৰ্মাণ কৰে (constructs)।

৪. ভাইগতস্কিৰ নিকটতম বিকাশৰ অঞ্চল **(Zone of Proximal Development - ZPD)** কি**?**

উত্তৰ: ZPD হৈছে এনে কামৰ স্তৰ যিটো শিশুৱে এতিয়া একেলৈ কৰিব নোৱাৰে কিন্তু অধিক দক্ষ ব্যক্তিৰ (শিক্ষক, সহপাঠী) সহায়ত কৰিব পাৰে। স্কেফল্ডিং (scaffolding)ৰ জৰিয়তে শিক্ষকে সহায় দি শিশুক স্বাধীনভাৱে কৰিবলৈ সক্ষম কৰে। উদাহৰণ: এটা শিশুৱে গণিতৰ সমস্যা একেলৈ সমাধান নকৰে কিন্তু শিক্ষকৰ ইংগিতত কৰে – এইটোৱেই ZPD।

৫. কোহলবাৰ্গৰ নৈতিক বিকাশৰ স্তৰ কেইটা আৰু কি কি**?**

উত্তৰ: লৰেন্স কোহলবাৰ্গে তিনিটা মূল স্তৰ দিছে – (১) প্ৰাক-প্ৰচলিত স্তৰ (Pre-conventional): শাস্তিৰ ভয় বা পুৰস্কাৰৰ বাবে নৈতিকতা, (২) প্ৰচলিত স্তৰ (Conventional): সমাজৰ নিয়ম, আইন, সামাজিক অনুমোদনৰ বাবে, (৩) উত্তৰ-প্ৰচলিত স্তৰ (Post-conventional): নিজৰ নীতি, ন্যায়, মানৱাধিকাৰৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি। প্ৰত্যেক স্তৰত দুটা ধাপ আছে।

৬. শিশুকেন্দ্ৰিক শিক্ষাৰ জনক কোন**?**

উত্তৰ: জাঁ-জ্যাক ৰুশ্বো (Jean-Jacques Rousseau)। তেওঁৰ কিতাপ "Emile"ত শিশুৰ স্বাভাৱিক বিকাশ অনুসৰি শিক্ষা দিয়াৰ ধাৰণা প্ৰথম দিয়ে। শিশুক স্বাধীনভাৱে অনুসন্ধান কৰিবলৈ দিয়া উচিত, শাস্তি নহয় প্ৰাকৃতিক পৰিণতিৰ জৰিয়তে শিকিব লাগে।

৭. প্ৰাকৃতিক পৰিপক্কতা তত্ত্ব কোনজনে প্ৰচাৰ কৰিছিল**?**

উত্তৰ: আৰ্নল্ড গেচেল (Arnold Gesell)। তেওঁৰ মতে বিকাশ মূলতঃ জৈৱিক পৰিপক্কতাৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল, পৰিৱেশে কম প্ৰভাৱ পেলায়। শিশুৰ বিকাশৰ সময়সূচী জন্মগত আৰু নিৰ্দিষ্ট ক্ৰমত হয়।

৮. শিক্ষাত কনষ্ট্ৰাক্টিভিজম কি?

উত্তৰ: কনষ্ট্ৰাক্টিভিজম হৈছে এনে তত্ত্ব য'ত শিশুৱে নিজৰ পূৰ্ব অভিজ্ঞতা আৰু জ্ঞানৰ ভিত্তিত নতুন জ্ঞান সৃষ্টি কৰে। পিয়াজে আৰু ভাইগতস্কিয়ে এই ধাৰণা দিছে। শিক্ষকে কেৱল তথ্য নিদিয়ে, বৰঞ্চ শিশুক অনুসন্ধান, আলোচনা, প্ৰজেক্টৰ জৰিয়তে শিকিবলৈ সহায় কৰে।

৯. শিশু বিকাশৰ এটা মূল নীতি উল্লেখ কৰক।

উত্তৰ: বিকাশ সদায় নিৰ্দিষ্ট ক্ৰমত (sequence) হয়। উদাহৰণস্বৰূপে cephalocaudal নীতি (মূৰৰ পৰা তললৈ) আৰু proximodistal নীতি (মধ্যভাগৰ পৰা বাহিৰলৈ)। শিশুৱে প্ৰথমে মূৰ নিয়ন্ত্ৰণ কৰে, তাৰ পিছত হাত-ভৰি, তাৰ পিছত সূক্ষ্ম নিয়ন্ত্ৰণ।

১০. বুদ্ধি কি? সংজ্ঞা দিয়ক।

উত্তৰ: বুদ্ধি হৈছে পৰিৱেশৰ সৈতে সঠিকভাৱে খাপ খুৱাই লোৱাৰ, সমস্যা সমাধান কৰাৰ, নতুন পৰিস্থিতিত দ্ৰুত শিকাৰ আৰু অভিজ্ঞতাৰ পৰা শিকি লোৱাৰ ক্ষমতা। স্পিয়াৰমেনে “g factor” বুলি কয়, আনহাতে গাৰ্ডনাৰে বহুমুখী বুদ্ধি (multiple intelligences)ৰ ধাৰণা দিয়ে।

(বাকী ১০টা তলত দিয়া হৈছে – অধিক ব্যাখ্যা সৈতে)

১১. শিকনৰ সংজ্ঞা দিয়ক।

উত্তৰ: শিকন হৈছে অভিজ্ঞতাৰ জৰিয়তে আচৰণত স্থায়ী পৰিৱৰ্তন আনাৰ প্ৰক্ৰিয়া। ই স্বতঃস্ফূৰ্ত নহয়, পৰিৱেশৰ প্ৰভাৱত হয়। পাৱলভ, স্কিনাৰ, থৰ্ণ্ডাইক আদিৰ তত্ত্বত শিকনৰ ভিন্ন দিশ দেখা যায়।

১২. পৰিপক্কতা আৰু শিক্ষাৰ সম্পৰ্ক কি?

উত্তৰ: পৰিপক্কতা (maturation) শিখনৰ বাবে প্ৰস্তুতি দিয়ে (readiness), আনহাতে শিক্ষাই পৰিপক্কতাক ত্বৰান্বিত কৰে। উদাহৰণ: শিশুৱে খোজ কাঢ়িবলৈ পৰিপক্ক হ'ব লাগিব, কিন্তু অনুশীলনে দ্ৰুত শিকায়। দুয়োটাৰ সামঞ্জস্য থাকিলে শ্ৰেষ্ঠ ফল হয়।

১৩. প্ৰেৰণা কি?

উত্তৰ: প্ৰেৰণা হৈছে অভ্যন্তৰীণ শক্তি যিয়ে ব্যক্তিক লক্ষ্য অৰ্জনৰ বাবে কাম কৰিবলৈ উদ্বুদ্ধ কৰে। ইয়াক আভ্যন্তৰীণ (intrinsic – আনন্দৰ বাবে) আৰু বাহ্যিক (extrinsic – পুৰস্কাৰৰ বাবে) ভাগত ভাগ কৰা হয়। মাচলোৰ প্ৰয়োজনৰ স্তৰ তত্ত্বত ইয়াৰ ব্যাখ্যা আছে।

১৪. শ্ৰেণীকোঠাত ব্যক্তিগত পাৰ্থক্য কিয় গুৰুত্বপূৰ্ণ**?**

উত্তৰ: প্ৰত্যেক শিশুৰ বুদ্ধি, শিকনৰ গতি, আগ্ৰহ, পৰিৱেশ, শাৰীৰিক ক্ষমতা ভিন্ন। শিক্ষকে একে পদ্ধতিৰে সকলোকে শিকালে সকলোৱে সমান শিকিব নোৱাৰে। গতিকে বৈচিত্ৰ্যময় পদ্ধতি (differentiated instruction), গ্ৰুপ কাম, ব্যক্তিগত সহায় দিয়া প্ৰয়োজন।

১৫. সমস্যা সমাধান পদ্ধতিৰ সুবিধা কি**?**

উত্তৰ: এই পদ্ধতিত শিশুৱে নিজে চিন্তা কৰি, যুক্তি দি, পৰীক্ষা কৰি সমাধান বিচাৰে। ইয়ে চিন্তাশক্তি, সৃজনশীলতা, সমালোচনাত্মক চিন্তা (critical thinking) বিকাশ কৰে আৰু জ্ঞান স্থায়ী হয়।

১৬. শ্ৰেণীকোঠা পৰিচালনাৰ এটা গুৰুত্বপূৰ্ণ নীতি কওক।

উত্তৰ: ইতিবাচক শক্তিদান (positive reinforcement) ব্যৱহাৰ কৰি ভাল আচৰণক উৎসাহিত কৰা। স্কিনাৰৰ অপাৰেন্ট কণ্ডিচনিং তত্ত্ব অনুসৰি পুৰস্কাৰে ভাল আচৰণ বৃদ্ধি কৰে, শাস্তিয়ে নকৰে।

১৭. সমাবেশ শিক্ষণ কি**?**

উত্তৰ: একে বয়স আৰু স্তৰৰ শিশুসকলক একেলগে শিকোৱা পদ্ধতি। ইয়াত সহযোগিতা, দলীয় কাম, সামাজিক বিকাশ ঘটে। ভাইগতস্কিৰ তত্ত্ব অনুসৰি সহপাঠীৰ সহায়ত শিকন দ্ৰুত হয়।

১৮. শিশুৰ ভাষা বিকাশৰ স্তৰসমূহ সংক্ষেপে কওক।

উত্তৰ: কান্না → বকবকানি (babbling) → এক শব্দ (holophrase) → দুই শব্দৰ বাক্য → সৰল বাক্য → জটিল বাক্য। চমস্কিৰ মতে ভাষাৰ সহজাত ক্ষমতা (LAD) থাকে, আনহাতে ভাইগতস্কিয়ে সামাজিক মিথস্ক্ৰিয়াক গুৰুত্ব দিয়ে।

১৯. সৃজনশীলতা কেনেকৈ বিকশিত কৰিব পাৰি**?**

উত্তৰ: খোলা প্ৰশ্ন সোধি, খেল-ধেমালি, চিত্ৰকলা, নাটক, নতুন আইডিয়াক উৎসাহিত কৰি, ভুলক শাস্তি নিদি। গিলফৰ্ডৰ মতে সৃজনশীলতাত fluency, flexibility, originality থাকে।

২০. শিক্ষকৰ ভূমিকা শিশু বিকাশত কি**?**

উত্তৰ: শিক্ষক কেৱল জ্ঞান দিয়া নহয়, সহায়ক, পথ প্ৰদৰ্শক আৰু ফেচিলিটেটৰ। তেওঁ শিশুৰ স্বাভাৱিক বিকাশক সহায় কৰে, প্ৰেৰণা দিয়ে, ব্যক্তিগত পাৰ্থক্য বুজি শিক্ষণ পদ্ধতি সলনি কৰে।